

TEZ TANITIM VE DEĞERLENDİRME

Hazırlayan: Neslihan DAĞ, Sare ÇETİNTAŞ

Hilal Arslan, *İbn Sina ve Mevlânâ'nın Aşk Felsefelerinin Karşılaştırılması*,¹ Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Cevdet KILIÇ. Elazığ, 2006, VII+120 s.

Tez, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde *Aşkın Tanımı Ve İlgili Kavramlar* başlığı altında aşkın tanımı yapılmıştır. "Şiddetli ve aşırı sevgi", aşırı derecedeki sevgi, çok ziyade sevgi, şiddetli muhabbet, sevdâ, candan sevmeye, ittiba, alaka, insanı belli bir varlığa, nesneye ya da evrensel bir değere doğru sürükleyip bağlayan gönül bağı, insan tarafından, temelde kendi dışındaki en yüce varlığa, varlıklara veya güzelliklere duyulan aşırı ve yoğun sevgi, sevginin son mertebesi, sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması, varlığın aslı ve yaratılış sebebi manalarına geldiği belirtilmektedir. Tasavvufi eserlerde sekiz çeşit sevgiden bahsedildiği belirtilen çalışmada Sevginin bu derecelerini şöyle ele almaktadır:

1- *Meveddet*: Sevgi sebebiyle kalbin özlem içinde bulunmasıdır.

2- *Heva*: Sürekli olarak salike gözyaşı döktüren sevdadır.

3- *Hillet*: Sevgilinin sevgisiyle serbest olmak, tam dostluktur.

4- *Muhabbet*: Kötü huylardan arınma ve güzel huylarla donanma suretiyle sevgiliye layık olmak ve yaklaşmaktır.

5- *Sağaf*: Kalbi parçalayan ve yakan ateşli sevgidir.

6- *Hüyam*: Sevdalıyı çıldırtan sevgi, sevgi çılgınlığı, çılgınca sevmeye, sevgilinin kulu, kölesi olmaktır.

7- *Valeh*: Dostun ve yarin güzelliğini seyrederken sevgi şarabıyla kendin-

1 Bu tez, *e-Journal of New World Sciences Academy*, Uluslararası Hakemli Dergide Makale olarak yayımlanmıştır. Kılıç, Cevdet, Arslan Hilal, "İslam Düşüncesinde Aşk Metafizigi, İbn Sina ve Mevlana'da Aşk Felsefeleri", 2007, vol.: 2, no: 4, http://www.newwsa.com/makale_ozet.asp?makale_id=65.

den geçme. Sevgi şarabını kana kana içmektir.

8- *Aşk*: Sevenin sevgilisinde kendisini yok etmesi, aşkın yok, sadece maşukun var olması, her şeyin ondan ibaret olma halidir.

Aşk ile aynı manayı ifade eden diğer kelimeler ise; hub, alaka, sabve ve siba, sebâbe, şağaf, şe'af, mika, vecd, kelef, teheyyüm, ceva, denef, şecv, şefk, hilabe, belabil, tebarih, sedem, ğamarat, vehel, şecen, lâic, iktiab, veseb, hüzn, kemed, lez, hurek, suhd, arak, lehf, hanin, ıstikane, tebale, lev'a, futûn, cunûn, lemem, habl, resis, daun muhamir, vüdd, hulle, hilm, ğarâm, huyam, tedlih, veleh ve taabbüddür.

Yine bu bölümde Kuran, Hadis Ve Tasavvufta Aşk Kavramları adlı bir alt başlıkta aşk kelimesinin, Kur'an ve sahih hadislerde geçmediği belirtilmektedir. Ancak, sufilerin "*İman edenlerin Allah'a olan sevgisi daha şiddetlidir.*" ayetini aşka yorumladıkları anlatılmaktadır. İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren Allah sevgisini ifade etmek için genellikle *hubb-muhabbet* kelimelerinin kullanıldığı belirtilen çalışmada Allah sevgisini ifade etmede *aşk* kelimesinin kullanılması çok tartışılan bir konu olduğu üzerinde durulmaktadır.

Aşk Manasını Taşıyan Diğer Kavramlar adlı diğer bir alt başlıkta ise Hubb-Muhabbet, Hevâ, Alaka, Vecd, Vüdd, gibi terimlerin kullanıldığı belirtilir.

Birinci Bölümde Aşkın Mahiyeti ve Aşk kavramının düşünce tarihinde tarihi gelişimi üzerinde durur.

Tezde Aşk, felsefe literatüründe ahlak ve kozmolojik manada yer almakta olduğu belirtilir. Hem İslam felsefesinde hem de Yunan felsefesinde akıl, nefis ve cisim hakkındaki görüşlerin âlemin ve ideal insan biçiminin açıklanması konusunda aşkın, ahlaki ve kozmolojik değerleri üzerinde durulmuş ve bu perspektifle incelendiği vurgulanır. Eski çağ filozoflarının çoğu aşkı, sadece bedeni bir istek olarak addetmelerine rağmen, Sokrates, Platon, Aristoteles, Stoacılar aşkı en yüce ve en üstün duygu olarak ele almış ve açıklamışlardır. Aşk Yunan Felsefesinde, *philia*, *eros*, *agape* ve Latince *amor* ve *caritas* deyimleriyle dile getirilmiş olduğu anlatılır. Aşk ve sevgi antik çağda ilk kez Empedokles tarafından ele alınmıştır. Empedokles'e göre; âlemin meydana gelişi, aşk ve nefret gibi iki zıt duygunun karşı karşıya gelerek mücadele vermesi ve bu unsurların birleştirip ayırdığı bir oluş ve bozuluş halinin devamı sonucu olmuştur. Platon'a göre aşk, cinsiyetleri birleştiren tutku değil, bütün insanların mutluluğa olan özlemidir. Aşk, insanı iyi şeylere yönlendirerek ölümsüzlük arzusunu dışa vurmasını sağlar. Plotinus ise aşkı, Tanrıya giden yol olarak nitelendirmektedir.

İslam filozoflarından Kindî, âlemin yaratılışından bahsederken aşkın (etki

eden- etkilenen) amil olduğundan bahsetmektedir. Farabî'nin aşka bakışı daha Tanrısal içeriklidir. Ona göre Allah'ın kendisi bir aşk ve sevgi objesidir.

Mutasavvıflar, aşkı daha derinine inerek incelemişler ve aşkın kişisel bir kazanç olarak kemal sıfatının kazanılmasında önemli bir tecrübe olduğunu dile getirmişlerdir. Bu tecrübe, kişinin yaşayabileceği en zor ama aynı zamanda en güzel hisleri yaşattığı için ayrı bir âlemin, yani öz âleminin kapısını açmaktadır.

İbn Arabî'nin aşk konusunda ki açıklamalarını yaparken dile getirdiği diğer ayet ise; “*O, onları sever, onlarda O'nu sever*” (Maide, 5/ 54). İbn Arabi, bu ayeti şöyle yorumlamaktadır; Allah daima sevme halindedir. Bu sevginin zamanı yoktur çünkü Allah'ta sonradan meydana gelecek bir değişiklik yoktur. O değişmez, çünkü O, Rab'dır. Demek ki, Allah'ın sevgisi varlıklara taşarak vücut kazanmakta ve dile gelmektedir. biz birer sevgi ürünü olduğumuz için bizim en büyük ve ilk görevimiz Rabbimizi sevmek ve O'na aşk ile gitmektir.

Aşk dendiği zaman Hallac-ı Mansur ilk akla gelen isimlerden biridir.

Hallac, aşkı bir zevk ve haz olarak değil de, dert ve azap olarak görmektedir. Aşğın, maşuku için her acıyı tereddüt etmeden göze alması gerekmektedir.

Aşğın ve maşukun birbirleriyle irtibatı ve sevgileri muhteva olarak birbirlerinden farklılıklar içermektedir. Sevgi çeşidine bağlı olarak maşuk hüviyet belirlemektedir. Sevgi çeşitleri ise; ilahi sevgi, ruhani sevgi ve tabii sevgi olmak üzere üç çeşittir.

İkinci bölümde İbn Sina'nın, Üçüncü Bölümde ise Mevlana'nın aşk felsefeleri ele alınır. Dördüncü ve son bölüm ise bu iki şahsiyetin aşk hakkındaki düşünceleri karşılaştırılır. Sonuç bölümünde ise şu fikirlere yer verilir.

İbn Sina ve Mevlânâ'nın aşk hakkında ortaya koydukları düşünceler ne onlar için ilktir, nede son olacaktır. Hatta, aşğın mahiyeti incelendiğinde, aşk, felsefenin tüm konularını içine alacak kadar geniş bir etkiye sahip olduğunu gördük. Öyle ki, İbn Sina, Aşğ, Aşık ve Maşuk olarak Allah'ın bu düzeni kurduğunu ispat etme amacıyla, her varlıkta aşğın gırizi bir şekilde mevcut olduğunu öne sürmektedir. Ancak İbn Sina, bu düşüncesini ortaya koyarken Aristo'nun “hareketsiz neden” ilkesinden yola çıkmış, hareketsizliği, aşğın kazandırmış olduğu hayat ile bütünleştirerek, bir anlamda “yok”luk ile aynı manada olan hareketsizliği kaldırmıştır. Çünkü, hayat hareket demektir ve hareket aşğın alametlerinin ilkidir. Bu sebeple Tanrı ne hareketsiz olacaktır ne de müdahale etmeyen bir varlık.

Aşğın çıkış noktasını Tanrı olarak addeden İbn Sina, Tanrıdan sudur eden her varlıkta Allah'ın tecellisi ile aşğtan bir parça olduğunu ve bu parçalar sayesinde âlemin düzeninin sağlandığını düşünmektedir. Böylece, her parça bütün olabilmek, kemale ulaşabilmek gayesi ile birbirlerine aşık olma ve aşk neticesinde birleşmeyi arzularak, Tanrı'nın muradını yerine getirmeyi amaç edinmektedirler, diye düşünür.

Mevlana ise, İbn Sina'ya nazaran aşğ hakkında daha fazla çözümleme yapmasına rağmen, aşka İbn Sina kadar değer yüklememiş, aşğın sadece gerçeğe ulaşmada vasıta görevi olarak addetmiştir. Aşğ, Allah için hissedildiğinde hakikata açılan kapıya kadar varlığı taşımakta, sonrasında ise yine aşğ hakikat karşısında varlığını yok saymaktadır. Biz yapmış olduğumuz bu karşılaştırma ile, felsefenin her kademesinde daha da değer

kazanacağına inandığımız aşk felsefesinin önemine değinme maksadıyla İbn Sina ve Mevlânâ'nın düşüncelerini en açık ifadelerle ortaya koyduk. Ve gördük ki, sadece aşk mevzusunda değil, aşkın, felsefenin her konusunu kapsayacak derecede Mevlânâ ve İbn Sina'nın felsefeleri içinde olduğu görülür. Ancak Mevlânâ ile İbn Sina'nın âleme ve varlığın meydana gelişine bakış açıları farklı olduğundan, aşka, amil olarak farklı kategorilerde değer verdikleri görülmektedir. İbn Sina, ayaltı âleminde kötülüğün mevcudiyetini savunarak, kemale ermede kötülüklerden kaçma ve mutluluğa ulaşarak en mükemmel düzenin meydana gelmesinde çok önemli bir etken olduğunu ileri süre. Ancak Mevlânâ, âlemde kötülüğün olmadığını, her şeyin ezelde mükemmel bir düzen içinde yaratılmış olduğundan Vahdet-i Vücutçu bir düzen ile aşkı ortaya koyar. Her varlık, aşk ile rabbine bağlıdır ve bu bağlılık sayesinde âleme hayat sunulmuştur. İbn Sina'nın bu konuda düşünceleri Vahdet-i Vücut anlayışından uzak olduğu, yukarıda ifade ettiğimiz nazariyelerden anlaşılmalıdır.

Yapmış olduğumuz bu karşılaştırma çalışmamız için diyebiliriz ki, İbn Sina ve Mevlânâ'nın buluştukları ortak nokta, aşkın Allah'ın muradı olduğudur. Aşk kaynak olarak Allah'tan gelmekte ve aşkın yaşanması için, âleme, varlıklara ve insana her türlü imkânı sunmaktadır. Çünkü, âlemin ve insanın varlığının gayesi, Allah'ın istemesi üzerine ve O'nun istediği şekle göre var olmaktır.